БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеН.

1967 ч. НОЯБРЬ 14 ВТОРНИК № 269 (6905).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ СОВЕТ АНЫЯКТАРНЫҢ ЧАГААЗЫ

Бүгү совет улус, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен чырытылыг болгаш өөрүшкүлүг байырлал — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турар хүннерде бистиң чурттуң эр, херээжен комсомолчулары, өскүлер болгаш ыстары боттарының төрээн партиязынче, Ленинниң улуг партиязынче көрүп, аңаа ханызы-биле өөрүп четтиргениниң сөстерин чугаалап турар.

Чартык чүс чыл бурунгаар Россияның ажылчы чоннары большевиктер партиязының удуртулгазы-биле капитализмни штурмнаарынче көдүрүп үүнүп, хаанны, помещиктерни болгаш буржуазияны дүжүрген, мөлчүкчү тургузугну чылча шапкан. Ажылчын аңгы күш-ажылчы тараачыннар-биле эвилелдежип алгаш, эрге-чагырганы бодунуң холунга ап, пролетариаттың диктатуразын бадыткап, чаа хевирниң күрүнезин — Советтерниң социалистиг республиказын тургускан. Оортан эгелээш, база неззэ меңгези-биле ажылчыннар болгаш тараачыннар боттарының салым-молунуң бүрүн эргелиг эзелери болу берген, а бойдустуң байлактары болгаш бүдүрүлгениң эң чугула чепсектери — чоннуң өнчүзү болу берген.

Хөлезилелдиг кулданыышкының кинчизин бир дугаар ап октапкан, хосттатынган күш-ажылдың кызыл тугун делегей кырынга бир дугаар киискитнен, төөгү талазы-биле ыысна хуусаада коммунистиг ниитилелди тургузуп турар күүлүг социалистиг күрүне болу берген чуртка төрүттүнгеш, чурттап, ажылдан турарывыска алдарлыг Октябрьның салгакчылары бистер чоргаарланып, кызыгаар чокна аас-кежиктиг болуп турар бис.

Октябрь революциязы төөгүде бир дугаар ядаралдан болгаш мөлчүгделден ажылчы чоннарның хостуун магадылаан, аныяк салгакчыларның амыдыралының үндезин айтыырларын шиитпирлээн. Совет эрге-чагырга аныяктарга делгем политиктиг болгаш социал эргелерни тывысыан, ону ажыл чокталыр чоруктан болгаш капиталистиг дарлалдан кезээ меңгеде хостаан. Төрээн чуртунуң мурнунга чогаадыкчы күш-ажылга болгаш эртемниң, культураның база уран чүүлдүң бедиктерин шиңгээдип алырынга кызыгаар чок аргалар аныяк ооллар, кыстарның мурнунга ажыттынган. Бистиң чурттуң аныяк салгакчылары ниитилелдиң хөрээн эргелеп башкарарынга, бодунуң Ада-чуртунуң тургузуушкунунга болгаш камгалалынга шуут киржип турар.

Совет эрге-чагырга, бистиң чуртта социализм тургузуушкуну мурнундагы хаанныг Россияның хожудаңгай турган улустарын төөгү талазы-биле тускайлаң чогаадылгаже көдүрген, улустарның бузулбас акы-дүңмалышкы ёзузунга — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге нацияларның дең эргелиин, чечектелиишкинин болгаш кады ажылдажылгазын хандырган.

Чаа ниитилел тургузуушкунунуң бүгү чадаларынга бистиң партияның ажыл-чорудулгазының дээди хөөйлузу кижилерниң амыдыралын улам эжижидер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны болуп турар. Ол сагыш салыышкынының чаа илерелгезин совет кижи бүрүзү партияның Төп Комитединиң сентябрь (1967 чылдагы) Пленумунуң доктаалындан, чоннуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың хемчегленинден көрүп турарлар.

Аныяк кижилерниң үүрүктери партия-биле кады, ол биске амыдыралдың шынчы компазын — марксизм-ленинизмниң бүгүнү тиилээр өөредилгезин берген. Коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердинген болурун, күш-ажыл кижилеринге аас-кежикти дээш демиселге коргуш чок болурун, мөлчүлгени болгаш аңгы талазы-биле дарлаар чорукту көөр хөөн чок болурун партиядан өөренип ап турар бис. Хүн бүрүнүң ажылынга чаартыкчы, организакчы болгаш ажыл-хереқчи болурунга партиядан өөренип ап турар бис. Келир үеге боттарының кызыгаар чок бүзүрелдии-биле, боттарының эгээртинмес революсчу энергиязы-биле коммунистер бисти сорук киирип турар.

Бистиң иелеривис болгаш адаларывыс алдарлыг болгаш берге орукту эрткеннер. Келир үе дээш, боттарының уруг-дарыының аас-кежиктиг болуру дээш тулчуушкуннарга болгаш күш-ажылга олар боттарын камнавайн чораннар. Ол орук болза маадырлыг Каховка болгаш тоолчуп алдаржаан Сталинград-биле, актарның террору болгаш кулактарның хоралаашкыны-биле, революсчу Петроградка хлебтиң сестин бир кезиин кижиге бээри-биле болгаш Магнитканың күш-ажылчы сорбулары-биле, аны-дүңма хөй хөөрлер болгаш бистиң аваларывыстың баштарының элекке когере бээри-биле демдеглеттинген. Ол дошкун болгаш чалбыыштыг хүннерде олар боттарының амыдыралының дээди утказын чаартыкчы кайгамчык улуг ажыл, социализмниң тиилелгези дээш кызыгаар чок дидим демисел кылдыр көрүп турганнар. Ынчангаш, бистиң амыдыралывыс дээш боттарының ханын төп, амы-тынын берген кижилериниң, келир үедеги салгакчыларга аас-кежикти боттарының холдары-биле тургузуп турган кижилериниң эрес-маадырлыг чоруу бистиң медереливистен кажан-даа балаттынмас!

Октябрьның болгаш хамааты дайынының өлүм чок маадырларының, беш чыл планнарының шалыпчыларының болгаш фашистиг халдаашкын чылдарында бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг камгалакчыларының, өндур улуг коммунистиг тургузуушкуннуң ажыл-ишчилериниң үлегери комсомолчулар болгаш аныяктар бистерни доктаамал сорук киирип турар. Оларның-биле бир дөмей, бис боттарывыстың амыдыралывысты коммунизм тиилелгезиниң хөрээ дээш демисел болгаш тургузукчу ажыл кылдыр бодап турар бис.

Хоочун салгакчыларның эрес-маадырлыг чоруу дээш бистиң чогааралывыс — ол болза партияның, Төрээн чурттуң болгаш чоннуң мурнунга бистиң база харыысалгавыс болур.

Күш-ажылга, өөредилгеге, хөй-ниитиниң ажылынга Совет Эвилелинин идея талазы-биле бүзүрелдиг, амыдыралга ынакшылдыг, социалистиг Ада-чуртунуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин ханызы-биле билир аныяк хамаатызы өзүп турар. Коммунизмниң хөрээнге чайгылыш чок бердингени, коллективизм, хөй-ниити талазы-биле идепкейлии, чүвени хамаанчокка көөр чоруукка болгаш бодун төгдунар чоруукка эптеш чогу, ажыл-хереқти чогаадыкчы ёзу-биле көөрү совет аныяктарның көзээде шынары чораан болгаш моон соңгаар-даа ол ындыг болур. Ленинниң партиязының тугунуң адаа-биле чоруп олурар аныяктар, коммунистерниң кижизитнени аныяктар оон өске кижилер черле болбас.

Салгакчыларның нүүрү — оон ажыл-хөрээ болур. Совет аныяктар адаларынче ак сеткилдиг көрүп болурлар. Заводтарда болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш өөреникчилер биилерни чүткүлдүү-биле шиңгээдип ап турар. Олар боттары ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хүн бүрүдеги ажыл-хереқтеринден хоорулбайн турарлар. Студентилерниң чүс муң кижилиг Бүгү-эвилел тудуг отряды юбилейлиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсетиен.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн бистиң аныяктарывыс күш-ажылчы чаа-чаа үүлелер-биле, Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржиишкин-биле уткаан дээрзин бодуустуң төрээн партиявыска илеткел тур бис. Аныяк ажылчыннар болгаш албан-хаанчылар, инженерлер болгаш техниктер беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседирин чедип ап, мергежилин бедидип, ылыгларның бедик шынарлыы дээш, бүдүрүлгеге камналгалыг болгаш хумагалыг болуру дээш демисежип турарлар. Комсомолчу-аныяктар коллективтери юбилейлиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээнин болгаш пландан ажыр продукцияны бүдүргенин рапорттап турарлар. Эң чугула 48 объектилер, оларның иштинде Азия — Төптүң газ дамчыдылгазы, Криворожьеде делегейде эң улуг домна суугузу, Братскиде Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг ГЭС аныяк тудукчуларның эң-не идепкейлиг киржилгези-биле ажыглалга киргилээн.

Аныяктарның техниктиг чогаадылгазының Бүгү-эвилел көрүлдези миллион чаартыкчы саналдарны болгаш чогаадылгаларны берген. Чоннуң хандырылгазында ажылдап турар аныяк ажылдакчылар боттарының ажылының культуразын болгаш шынарын бедидип, совет кижилерниң өспүшаан турар нөгелделерин бүрүн хандырарын орлаңдажып турарлар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның аныяк ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйның амгы үеги техниказын, ажылдың мурнакчы аргаларын болгаш методтарын шиңгээдип ап, шелдерниң үнүш-дүжүткүрүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер дээш демисежип турарлар. Аныяктар көдээнің культуразын улам ыңай көдүрериниң эгелекчилери болуп турар.

Бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижилер болур, Төрээн чуртунга болгаш чонунга улуг ажыкты көргүзүп шыдаар бедик мергежилдиг тускай эртемниглер болур дээш, студентилер болгаш өөреникчилер биилерни чүткүлдүү-биле шиңгээдип ап турар. Олар боттары ажылчыннарның болгаш тараачыннарның хүн бүрүдеги ажыл-хереқтеринден хоорулбайн турарлар. Студентилерниң чүс муң кижилиг Бүгү-эвилел тудуг отряды юбилейлиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсетиен.

(Төнчүзү 2-ги арында).

АНГАРАНЫҢ ОТТАРЫ

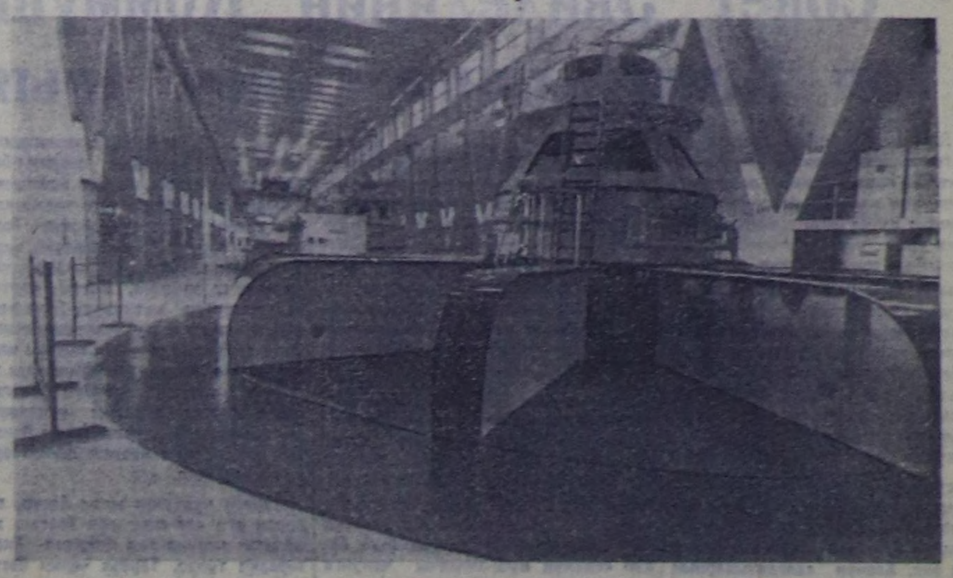

Делегейниң эң улуг Братск гидроэлектростанциязын Күрүне комиссиязы мындаа чаа «кончуг эки» деп үнелээш, үлетпүрге ажыглаар кылдыр хүлээп алган. ГЭС-тиң ажылдакчылары Совет күрүнеин 50 чыл оюнга алдар болдурган ажыл-ишчи эзлчегге ажылдаан.

АМ ГЭС-те ниитизи-биле 4 миллион 50 муң киловатт күчү-шыдалдыг он сес агрегат ажылдап турар. Турбиналар бо хүннерде алдан-дерт миллионгу киловатт-шак электри күжүн ажылдап үндүрүп турар. Братск ГЭС-ни оон энергия хереглекчилери-биле хем дег агым кылдыр шуушкан улуг күщүг электри дамчыдылгазының он үш шугумнары тудуштуруп турар. Ам чер бөмбүрээзинде күчү-шыдал талазы-биле Братск ГЭС-биле бырашкы дег электростанция чок.

Тайга эдээнде ГЭС плотиназындан тургустунган кончуг улуг далай эринде Братск хоорайның тудуу шалыпкын бүдүп турар. Оон чону ам безин 150 муң кижи болу берген. Энергетиктер хоорайы үүгле калбарып турар эвес, харын дээрже база бедип турар. Ында тос, он, он бир къзт бажыңнарны тудуп эгелээн. Ол эзизиргей тайга черни, Сибирьниң үлетпүр, төөү кылдыр чон оп-на чыл дургузунда чаартып алган.

Чурукта: ГЭС-тиң чүлду-чураа — машиналар залы.

Фото М. Минеев биле З. Брюханенконуу.

СЭТА-ның фотохроникалы.

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫЗЫНЫҢ ДАҢГЫРААА

СОВЕТ АНЫЯКТАРНЫҢ МОСКВАГА БОЛГАН МИТИНГИЗИ

МОСКВА. (СЭТА). Советтер чуртунуң аныяк салгалы адаларының идеалдарынга, ленинчи партияның хөрээнге шынчызын Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралынга илергейлээн. Ол митингини эвилелдешкен бүгү республикаларның комсомолиязының төлөөдери биле аныяк москвачылар Улуг Октябрьның чартык чүс чыл оюнга турааскаал кылдыр ноябрь 11-де эрттирген.

Президиумга эштер Г. И. Воронов, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. Б. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, П. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев оларның, ленинчи гвардияның хоочун киржиччилериниң, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырларының, ВЛКСМ ТК-ның-бюро кежигүннериниң, даштыкы аалчылар — делегейниң хөй чурттарының аныяктар организацияларының удуртукчуларының көстүп келгенин диңмиттиг адыш часкап уткаан.

В. И. Ленинниң «Совет эрге-чагырга деп чүл?» деп чугаазының үнү хүндүткелдиг ыржымга дыңналып үнген.

Залга Ленинчи комсомолдун туктарын киирип экелген. Туктар шолчугежинде — чуртуң комсомолунуң эң эки республика, хоорай болгаш область организацияларының туктары база киискээн.

— Ленинчи комсомолга, бистиң бүгү аныяктарывыска шылгарангай угаанның, маадыр-шудургу чоруктуң эң чайыннанчак үлегер-чижээ, эң бедик алдар — улуг пролетар баштынчы В. И. Ленинниң, бистиң алдарлыг Коммунистиг партиявыстың алдары, шылгарангай угааны болгаш маадыр-шудургу чоруу ол.

Тиилээн социализмге төрүттүнген болгаш өскен бүгүнгү аныяктарны улустарның аас-кежии дээш демиселче революцияның миллион-миллион дайынчыларын кадыруп үндүрген идеалдар каттыштырып, бурунгаар баштап турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң каттышкан бөлүмүлүг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн: «Советтер чуртун бөгүнгү октябряттар, пионерлер биле комсомолчулар кандыг кылып каар болдур, оон келир үеин шак ындыг болур. Ол келир үе кайгамчык чараш, бистиң уругларывыс болгаш оларның ажы-төлдери Октябрь революциязының өндур улуг тугун тутканы, алдарлыы-биле бурунгаарлар деп, партия ындыг бүзүрелдиг!» Партияның ол үнелеги Советтер чуртунуң чалыы назынын чалгыналдырып турар — деп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павлов митингини ажытпышаан чугаалаан.

Аныяк салгалдың дугайында Коммунистиг партияның, оон ленинчи Төп Комитединиң, Совет чазактың хүн бүрүде сагыш салып турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти силерниң өмүнээнерден, чуртувустуң бүгү ооллар, кыстарының өмүнээзинден илергейлээрин чөпшээреп көрүүр, эштер! Ленинниң улуг хөрээнге бистиң аныяктарывыс бүгү күүнүн бээр, а херек апараа, — Социалистиг Төрээн чурттуң алдарын болгаш хамаарышпас чоруун хөлда туткан боо-чепсээ-биле камгалаар! — деп С. П. Павлов медеглээн.

С. П. Павлов оон соонда социалистиг чурттарның, Европа, Азия, Африка, Латин Америка чурттарының акы-дүңма аныяктар эвилелдериниң төлөөлериниң, делегейниң демократтыг аныяктар организацияларының удуртукчуларынга совет аныяктарының өмүнээзинден ийиг байыр чедирген.

Митингиге Москваның Лихачёв аттыг автозаводунуң токарь-автоматчызы В. Абашин, Гродно областың «Волковысский» совхозунуң быаза азыракчызы И. Вербель, Луганск областың Ильич аттыг шахтазының хөмүр-даш комбайнының машинизи Я. Соломаха, Москваның, энергетика институдунуң студентизи Л. Корнеева, казах шулукчу, Ленинчи комсомолдун 1967 чылда шаңналының лауреады О. Сулейменов, Демократтыг аныяктарның бүгү делегей федерациязының президентизи Р. Мекини, Вьетнамның ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-зының бирги секретары Ву Куанг, биче сержант-ракетчи В. Егорычев олар чүве чугаалаан.

Калининден келген инженер С. Бабич бүгү-эвилелдиң «Комсомол — Октябрь» деп мотоэстафетазының болгаш «Кызыгаар комсомолчулары — Октябрьга» деп эстафетаның киржиччилериниң айыткалын номчуп дыңнаткан.

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ БОЛГАШ ДЕЛЕГЕЙНИҢ АЖЫЛЧЫН АҢГЫЗЫ

Делегейниң эртем конференциязы

Москваның Кремль театрынга делегейниң «Октябрьның бежен чылы болгаш делегейниң ажылчын аңгызы» деп эртем конференциязы ажыттынган. Конференцияны делегейниң ажылчын шимчээшкининиң институду эрттирип турар.

Киржиччилерниң аразында — Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларының эртемденнери бар. Конференцияның ажылында делегейниң ажылчын болгаш демократтыг шимчээшкининиң 70 ажыг чурттардан келген оураглыг ажылдакчылары киржип турар. Ажылчыларның чамдыктары — делегейнин хөй организацияларының, профэвилелдериниң, национал-демократтыг болгаш социалистиг чамдык партияларының төлөөлери.

Конференцияның киржиччилериниг СЭКП ТК-ның өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов байыр чедирген.

(СЭТА)

ЧӨПТҮГ ХЕРЕК ТИИЛЭЭР!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнуң байырлалынга киришкен, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК-зының президиум кежигүнү Данг Чан Тхиге баштаткан ук фронтунуң төлөөлери Москва Совединиге чоран.

Маадырлыг вьетнам улустуң төлөөлериниге Москва Совединиң ажылдакчылары үректин ханызындан байыр чедирген.

Москва Совединиң Ак залынга вьетнам улустуң америк империалистерге удур демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болган.

— Мурнуу Вьетнамның патриоттарының маадыр-шудургу демиселин бүгү совет кижилер магадап турар. Олар вьетнам улустуң шыныыг хөрээ черле тиилээр дээрзинге ханы бүзүрелдиг — деп, Москва Совединиң күүсекомунуң даргазы В. Ф. Промыслов митингиин ажытпышаан чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң төлөөлериниң баштыңы Данг Чан Тхи ук төлөөлерни үректин ханызындан өөрүшкүлүг уткуп алганы болгаш оон чуртунуң улузунуң дугайында чылыг сөстер дээш митингиниң киржиччилериниге өөрүп четтиргенин илергейлээн.

— Бистерге совет кижилериниг берип турар дузазын бедин-биле үнелеп турар бис. Совет Эвилелиниг, социалистиг өске-даа чурттарның, деппилгелиг бүгү кижи төрелгетеннин деткимчези бисти тиилелгеге бүзүрелдиг кылдыр сорук киирип турар. Бистиң демиселивис-биле москвачыларның, бүгү совет кижилериниг эп-сеткил каттыштырылгазы бисти хейаът киирип тур — деп, Данг Чан Тхи онзалап демдеглээн.

— Бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улусту кандыг-даа күш чалындырып шыдавас. Боттарының Вьетнамда үүлгедип турар авантюразының ойлук чогун АКШ-тың дайынзырак идеяларын дүрген билгеи тудум-на, ол бужар дайынның уламынан америк улуска таваржыр когаралдар улам эвээш болур — деп оратор медеглээн.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ

Малчыннарга

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын үүгле бүдүрүлге талазы-биле планнарны долдур болгаш ажыр күүседири-биле эвес, харын база өске-даа талазы-биле кеску ажылларны кылып уткаан. Суурларда чуртталга бажыннарының иштин, даштын чугайлаарын калбаа-биле организастаап, аңаа эки түннелди чедип алган. Суурларда кудумчуларының бөгүн аштагылаан, ыраккы одарларда малчыннарның күзеглерине оларның өглерине таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле хемчеглерни база алган. Чижээлээрге, хойжулар М. Бүр-Седи, М. Чимит-Доржу, М. Агбы болгаш өскелернин-даа өглериниң даштын пөстер-биле шыпкылаан, иштин көжегелегилээн. Өглерге кире бээрге, иштинде хевистерни чадып каан болгулаар, демир оруннар, куш дүгү сыртыктар, стол шактары, радиоприемниктер, аъш-чем шкафтары бүрүн бар тургулаар. Үүгле эрткен октябрь айда малчыннарның 30 ажыг өглериниң дашты-иштин пөс-биле шып, өске-даа хемчеглерни алган. Ам шекпээржилерниң мурнунда бир кол сорулга — кыштаглаашкын үезинде малчыннарның чурттаглазын улам эжижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры болур.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Партия кежигүнүнге кандидат Валентина Ивановна Жибанова «Сельхозтехниканың» Таңды район каттыжыышкынында эки ажылдап турар. Оон баштап турары электри цеги коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш чүткүлдүг демисежип, хүн даалгазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: В. Жибанова септээр моторларны хүлээп ап турары.

А. Мельниковтуң фотозу.

Бажыңдан бажыңче удазын шөйүлген

Эрзин районнуң харылзаа конторазының монтёрлары Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр районнуң колхозтарының төптериниң аңгыда ферма, бригадаларга радио, телефонну кылып бергеннер. Олар район төвүнден 8 км черде «Мерен» колхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының кыштаанга радио, телефон шугумун киирип берген. Колхозчулар районнуң харылзаа конторазының коллективинге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Моон мурнунда эмчилер чалап, өске чугула ажылдар дугайында 8 км черде район төвү Эрзин суурже кыжын соокта чадаг кылаштап азы аъттыг чоруп турган саанчылар азы ферманың ажылдакчылары ам 2—3 минута иштинде район төвү болгаш өске-даа ырак черлер-биле харылзажып, радиону дыңнап турар апарган. Ол дээрге байырлалда канчаар-даа аажок чедишкин болган.

Оон-биле чергелештир олар «Чаа орук» колхозтуң Сувурза фермазының кыштаанга база-ла радио, телефонну киирген. «Чаа орук» колхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының кежигүннери база-ла харылзаачыларга өөрүп четтиргенин илереткеннер. Бо чаагай фактыларны болгаш чедишкиннерни демдеглээри өөрүнчүт. Үстүнде чаагай ажыл-хереқке монтёрлар Бегзикей Кошкар-оол, Додун Дугур, Шактар Хуна, Василий Хелчүк-оол болгаш оон-даа өскелер кызыманкай, чүткүлдүг ажылдааннар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ийиги аңнаашкынче

Юбилейлиг чылдың өлүк тывыжын дужаар талазы-биле Улуг-Хем районнуң аңчылары баштайгы аңнаашкында багай эвес түннелдиг болганнар. 70 харлыг хоочун аңчы Кыргыс Ойдупай 100 ажыг дишни, хоочун аңчылар Кыргыс Чыгжал, Кыргыс Чамбал, Дагба Докаш-оол, Борис Опай, Михаил Доржу олар 100—100 дишни белеткел пунктуларынга дужаагаш, ам ийиги эзлчегниң тывыжынче аъттанып каннар.

К. МАТПАА.

Малчыннарның шиитпирлии

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырда малчыннар Совет эрге-чагырганың 50 чылын төлептиг утказаннар. Чамдык чижектер бо: хойжу М. Доруун-оол 296 хойдан 304 хураганны, Х. Дадар-оол 347-ден 349 хураганны бүрүн камгалап алган. Ынчаарга хойжулар К. Шыырапай, В. Шойнуу олар чүс хойга онаштыр чүс хураганны камгалаан. Олар кижи бүрүзү 10—10 тонна сигенни база белеткээн.

Малчыннарның чурттаглга бажыңнарын, мал камгаларын септээри-биле 17 кижи составтыг тудуг бригадазын тургускан, оон кежигүннери кышка белеткел талазы-биле ажылды эки эгелээн болгаш Улуг Октябрьның 51-ги чылынче киирикен бо хүннерде ол талазы-биле ажылын эки болдурар дээш кызыман ажылдап турарлар.

Л. ДАШ-ООЛ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге Совет аныяктарның ЧАГААЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Эртемни хөгжүдеринге болгаш чаа техниканы тургузарынга аныяк интеллигенция идепкейлиг киржип, социалистиг культурага, литературага болгаш уран үүлге төлептиг салыышкынын киирип турар.

Аныяк дайынчылар кезектериниң болгаш корабльдериниң дайынчы белеткелин могаг чокка бедидип, боттарының дайынчы болгаш политиктиг белеткелин доктаамал сайзырангайжыдып, амгы үениң шериг техниказын шиңгээдип ап турар. Олар кандыг-даа агрессорга өлүмнүг соргуушкунну бээринге кеззеде белен.

Бистиң ажыл-херектеривистиң дугайында илеткевишаан, оон-биле кады биске ам-даа кайы хире хөй чүвени кылыр апаарын тодаргай билип турар бис. Хоочун салгакчыларның маадырлыг чаңчылдарын ыдыктыыбиле камгалаарынче болгаш кевудедиринче, марксисчи-ленинчи теорияны могаг чокка шиңгээдип ап, социалистиг будурулгениң курлавырларын хеделиишкинге улам идепкейлиг киирериннче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, кажан-даа, кандыг-даа үүлдерге коммунистиг моральдың нормаларын чайгылыш чокка эдереринче ленинчи комсомолду, бүгү совет аныяктарны СЭКП-ниң XXIII съездизи кыйгырган.

Бистиң кижи бүрүвүс каяа-даа: станокка азы комбайн башкарылгазынга-даа, тудугга азы эртем лабораториязынга-даа, дайынчы хүлээлгеге-даа, ракеталар башкарылгазынга болгаш суг адаа-биле чоруур хемеге-даа турганда — мергежилин могаг-шылаг чокка бедидер, бүгү бодун бодунуң күш-ажылчы чонунга бараан болурунга бердинер.

Чүгле марксизм-ленинизмниң өлүм чок өредиин ханызы-биле шиңгээдип алгаш, ёзулуг коммунист, ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш бүзүрелдиг демиселчи болуп болур дээрзин партия биске өредип турар. Бис моон соңгаар-даа өндүр улуг революсчу эртемни, бистиң партиябыс тевгузун чүткүлдүү-биле өренир, амыдыралдың болуушкуннарын аңгы талазы-биле угаап көөрүн шиңгээдир бис. Чонга, революцияның херээнге бараан болурунуң үлегери биске кеззеде ажылчы чоннарның баштынчызы Владимир Ильич Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы болур.

Төрээн чуртунга ынак болур, ону карак огу дег камгалап болгаш хумагалап чоруур деп партия бисти өредип турар. Төрээн черин боттарының сорун кириишкинниг күш-ажылы-биле каастап база алдаржыдып каан хоочун салгакчыларның ханы болгаш дери төгүлген ол черге бистиң ынакшылывыс чүс-чүс чылы-биле ыдыктыг болур. Адаларывыстың революсчу салгаанга кызыгаар чок бердинген, социалистиг ада-чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш амы-тыныывысты бээринге белен болурун партияга аазаар бис.

Совет аныяктар Коммунистиг партияның даштыны политиказын, Вьетнамның маадырлыг улузунга бүгү талалыг дузаламчызын бир үн-биле үүлдүгүнүп турар. Америк империализмниң араатанзыг агрессиязынга килең-биле удурланып турар бис, ынчангаш вьетнам улустуң чөптүг херээн бүрүнү-биле деткип турарывысты медеглеп турар бис!

Партия биске — бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле бузулбас пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгалыг болурунуң үлегери. Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар моон соңгаар-даа социализм чурттарының аныяк оолдар, ыыстары-биле, делегейниң депшилгелиг аныяктары-биле найыралды могаг чокка быжыглаар, капиталдың дарлалынга удур, социал хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисел талазы-биле аңаа дузалаар.

Империалистиг реакцияның күштеринге удур, ежзэнзиректерге болгаш неофашизмге, кеш-сеек ылгаар чоруккa болгаш колониализмге удур демисежиринге бистиң шиитпирлиивис кажан-даа төнүп суларавас!

Партия бистиң улузувусту коммунизмче аппар чыдаар. Ынчангаш оон идепкейлиг болгаш бүзүрелдиг дайынчызы, чаа ниитилелдиң тургузукчузу болурундан, Октябрьның өндүр улуг херээн төлептиг уламчылап, революцияның тиилелгелиг тугун, Ленинниң тугун бедик тударындан улуг аас-кежии бистиң кижи бүрүвүсте чок!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизм делгерезин!

БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ, ТУДУГЛАРНЫҢ, ТРАНСПОРТТУҢ, КОЛХОЗТАР, СОВХОЗТАРНЫҢ, АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ, ШКОЛАЛАРНЫҢ, ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ, ШЕРИГ КЕЗЕКТЕРИНИҢ КОМСОМОЛЧУЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ХУРАЛДАРЫНГА, МИТИНГИЛЕРИНГЕ БО ЧАГААНЫ ЧУГААЛАЖЫП, БИР ҮН-БИЛЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

ЧАГААНЫ ЧУГААЛАЖЫРЫНГА БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БИСТИҢ ЧУРТТУҢ 50.172.759 ООЛДАР, КЫСТАРЫ КИРИШКЕН.

Кызыл тукту алган

Планныг оваалгаларны чедишкиниг күүседиринге саанчыларның күш-ажылының шудургузу, оларның амыдырал-чуртталгазын улам экижидер дээш сагыш салыры болгаш өредилгезин организаттаары база ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорук улуг рольдуг. Бо талазы-биле алыр болза, «Чырал-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары шуптузу ажылынга кызымак, бир демниг.

Оларның кол сорулгазы — сүт будүрерин улам көвудедири, фермага ажыллың культуразын бедидери. А бо ажылдарны чедишкиниг чорударда, хамыктың мурнунда саанчыларның билиг мергежилин бедидериннден эгелээн. Ам ферманың саанчыларындан кежээки школаның 8—9 классларында чеди кижи хаара туттунган. Ында зооветеринария талазы-биле кичээлдер неделя санында чоруп турар.

Эрткен өредилге чылында саанчылар шуптузу зооветеринарияның үндезиннерин өөренип, инектериң ажаалда, чемгерилгезин канчаар эн-не ажыктыы-биле чорударын, малдың продуктулуун канчаар улам бедидериниң аргаларын эки билип алганнар. Фермада будурулгениң культуразы бедип бар чыдар. Ынчалзажок, чедир кылдынмаан үүлдер ам-даа хөй. Чижээ, инектерни электросаалдаже ам-даа шилчитпээн, механизация нептереттинмейн турар, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер, продукцияның бот-үнезин чигедир дээн чергениң үндезин айтырыгларынче кичээнгей ам-даа кошкак салдынып турар.

Ынчалзажок саанчыларывыс сүт будурерин көвудедир, алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Ылаңгыя бо чылын 280 тонна сүт саар планныг тургаш, коллективтиң саанчылары Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң улуг байырлалынга чедир ону барык 250 тонна чедир күүседип алганнар. Ол-ла үениң иштинде Х. Кувискаал бир инекке онаштыр 2100 кг сүттү саап алган. Саанчылар М. Очаймаа, М. Өшкү-Саар, К. Таан болгаш өскелер-даа база бедик көргүзүүлдүг болганнар.

Шык-Бажында бо комсомолчуларыктарның сүт-бараан фермазынга 1962 чылда-ла коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик атты тывыскан болгай, ону ынчаар чедип алыры—амыр эвес айтырыг. Мынчангаш ферманың бүгү ажылдакчылары коммунизм тургузукчузунуң моральдыг кодексизиниң үүлдерин ыдыктыыбиле сагыыр, бедик адын шынныдар дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Олар ону чүгле боттарының будурулге талазы-биле кол ажылынга эвес, харын хөй-ниити талазы-биле база көргүзүп турар. Чижээлээрге, фермада бот-тывынгыр уран үүл бөлүмнериниң ажылынче саанчыларның хандыкшылы улгаткан. Улуг Октябрьның юбилейинге үткүштүр концерт программазын чаартып белеткеп алгаш, боттарының оюннарын олар чонга сонуургаткан, Моон соңгаар-даа ажылды бо угланыышкынга улам идепкейжидери көрдүнүп турар.

— Мурнувуста улуг сорулга бар — малдың кыштаглаашкынын эки организаттап, ылаңгыя сүт саалдазын кудулаттпас дээш бүгү күжүвүсү салыр апаар бис, ону ынчаар күүседир төлээде, зооветеринарлыг чурумнарны шыңгыы сагыш тургаш мал ажаалгазын чорудар апаар бис — деп мурнанчы саанчывыс Х. Кувискаал чугаалап турар, оон өскө өөрүнүң бодалдары база-ла ындыг. Адактың сөөлүнде — бо чылдың үшкү кварталының түүнелиби-биле Чөөн-Хемчик районнуң фермалар аразында шилчип чоруу Кызыл тугун бо ферма алган дээзин демдеглээр херек.

С. ОЙДУП-ООЛ.

ЧҮСТЕН ЧҮС ОН...

Хоочун малчын Семчит-оол Оолакаевич Ховалыгның сөөлгү чылдарда көргүзүглери ындыг: төрүүр чүс хойдан-на—1965 чылда 90, 1966 чылда—95 болгаш 1967 чылда—110 хураганны камгалап алган. Бир хойга онаштыр дүктү кыргып алганы: 1965 чылда—2,2 кг, 1966 чылда—3 кг болгаш 1967 чылда—3,2 кг. Ынчаарга юбилейлиг чылда оон ажылының түүнелин совхозтуң дирекциязы 7 хураган-биле, Хүндүлел бижик-биле, эзер, чүгенниг ат-биле шаңнап демдеглээн.

...Семчит-оол Оолакаевич 1957 чылдан хойжулап келген, оортан бээр ам он чыл болган. Бо аразында 3 муң 700 ажыг хураганны өстүрген, хойларның эдержилгезин—тарып боозадылгазын олар январь—февраль айларда оолдаар кылдыр организаттап турган чорук малдың чаш төлдерин бүрүн ап, эки деңгелдиг кылдыр өстүрүп алыр талазы-биле малчынның кол хемчеглериниң бирээзи болган.

Ынчангаш чылдың кайыдаа үезинде малдың ажаалгазынче кол киччээнгейни ол салып келген. Чижектерни көрээли: малды семиртириниң кол үезинде, ылаңгыя чайын — одарны эң таарыштыр солуур, кыжын кадарар черлерни тускай планнаан турар болгаш малдың деңгелин эки хайгаарап тургаш, арып баксыраннарга азы аарыг малдарга хамаарыштыр немелде чем бээр, үзүп аңгылаары дээш, бүгү үүлдерни зооветеринарлыг чурумнар өзугаар боттандырар. Хойларның дүгүн кыргыааанда, оларны хараганныг, сөөскениг черлерге кадарбас, сугарылгаже кичээнгейни доктаамал салыр болгаш хойларга минералдыг чемнерни бээрин үзүктелдирбес.

— Хойларның төрүп эгелээриниң мурнунда бүгү белеткелдерни баш бурунгаар кылып доозуп алыр—деп, ол чугаалаар.—Ылаңгыя сакманщиктер четкилеп келиргге, оларның кылыр ажылдарын тодаргай тайылбырлап бээр, өскээр чугаалаарга, олар-биле ажылдаар, сүмележир чүве болгай.

Хойларның массалыг оолдаашкынының үезинде көөргге, хойжу боду болгаш оон кадайы Долба-Сүрүң Лопсаңовна үргүлчү-ле хойлар аразында, оларның чаш төлдерин карактаан чоруп турар: оларның тодуу кандыгыл, кажаада чылыг-сооктуң байдалы чүл, аарыг-аржыы чок бе, арыг-силиг талазы кандыгыл... Бо бүгүнү үргүлчү хынаан тургулаар.

Хураган азы хой аарыг берген болза, ол дораан боттарында алтечказындан эмни алгаш эмней бээрлер, олар ылаңгыя соокка алыскаш азы чемниң таарышпаанындан болу бээр аарыгларны билир, а чогум нарыыдай бээр болза, мал эмчизин дораан келдирер болгаш оларның рецептизин ёзугаар оон соңгааргы ажаалданы база боттары кылырлар.

Мындыг бир чижектен көрээли. Малдың тарып боозадылгазы болуп турда, өг-бүленің бо ээлери бирээзи куу, бирээзи — кара карттыг блокноттарын черле кагбас, хойларның тарыышкынын оларга демдеглеп ап чоруурлар, бүгү хойлары шолалыг болгаш оон аайы-биле кандыг уксааның кошкары-биле эдеришкенин азы кандыг уксааның үрези-биле кайызын тарааның база демдеглегилеп алырлар.

Бо хойжуларның өг-бүлези боттарының күжү-биле чылдың-на он-он тонна сигенни кескеш, сарааттап алыр, бо чылын база-ла ындыг болган. Кыштаанның септелгезин боттары кылыр болгаш ынаар мал чемнери сөөрткен турарының дугайында баш бурунгаар хемчеглерни алыр, одаар ыыштыы-даа баш бурунгаар белеткегилеп алыр, ынчангаш:

— Кышка баш бурунгаар эки белеткеп алырга, малды чылыг, тодуг кыш ажырарының магадылалы ол—деп, олар чугаалаарлар.

Бистиң партиябыс болгаш Совет чазак көдээниң ажылышчилериниң дугайында доктаамал сагышты салып турар болгай. Оон бир херечизин бо малчыннарның амыдыралындан көрүп болур. Чижээлээрге, Семчит-оол Оолакаевичиниң чурттап турары, шуут чугаалаарга, бай-шыдалдыг. Ында: көжүп чоруурунга таарыштырган радиоприёмник болгаш өске-даа хөгжүм херекселдери бүрүн; сүт, эзт тыртар машиналар, хеп чуур машина база бар; аңаа чеде берген кижи олардан «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарны, янзы-бүрү журналдарны комчуп ап болур.

— Хар-назыным улгады берзе-даа, Төрээн чуртумнуң мурнунга бүгү күжүмнү берип, ам-даа хөй чылдарда ажылдап бээр мен—деп, ол чугаалап орар.

Бир катап өөрүм-биле санап көөрүмге, бо өг-бүленің эр, херээжен ээлерин 16 удаа өртектиг үүлдер-биле болгаш Хүндүлел бижиктер-биле демдеглээн болду. Ол дээрге оларның маадырлыг күш-ажылы дээш чонунуң үнелээни, демдеглээни олдур. Ону оларга чугаалаарга:

— Чоннуң ындыг үнелели дээш, улам сорук кирип ажылдап турар бис, ол чорук биске күштү каш катап немеп турар—деп, Семчит-оол Оолакаевич сеткил ханып харыылаар.

Бистиң совет көдээниң бо ажыл-ишчи кижилеринге моон соңгаар-даа улам улуг чедишкиннерлиг болурун күзээр бис.

В. СҮМБҮР.

1968 чылдың үлүүнге киириштир

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чериндe Саян Самбилович Тамбилди танывас кижи чок. Ол 1937 чылда, 30 чыл бурунгаар, Кызылдың ыяш заводунга чап-чалыы оол турган кээп ажылга кирген. Иван Белоусовтуң удуртулгазы-биле С. С. Тамбил пилоставтың тускай мергежилинге өөренип эгелээн. Үр-даа болбаанда ол берге ажылды чааскаан кылыптар апарган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинден төнчүзүнге чедир Саян Самбилович ийи өөлчег иштинде ажылдап келген. 1946 чылда ол партия кежигүнүнге киргеш, өскелерни бодунуң нарын мергежилинге өөредип эгелээн. Оон өөреникчилери ам бо хүннерде Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Танды, Бии-Хем, Тожу районнарында ажылдап турарлар.

Кызымаккай ажыл-ижи дээш Саян Самбилович «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле болгаш «Күш-ажылга шылгарангай чорук дээш» деп медаль-биле эрткен чылдарда шаңнаткан.

С. С. Тамбил ам хааржактар будурер цехте ажылдап турар. Хүн планын ол доктаамал 150—160 хуу күүседип, шагда-ла 1968 чылдың үлүүнге киириштир ажылдай берген.

Чурукта: С. С. Тамбил ажыл үезинде.

Сөзү болгаш фотозу И. МИЛОНОВТУУ.

Тускай эртемнигниң сүмези

АККУМУЛЯТОР БАТАРЕЯЛАРЫН ШЫГЖААРЫ

Республиканың ажыл-агыйлары дугуйлуг тракторларын, боду чоруур СК-3 болгаш СК-4 комбайннарның стартер аккумулятор батареялары садып алырынга чыл бүрүде хөй чарыгдалдарны үндүрүп турар. Чижээлээрге, бир комбайнның бир комплект ындыг батареяларының өртээ безин 90 рубль чедир. Ынчалза-даа ындыг батареяларның ажыглалын, ажаалдазын экижидип турган, оларның эдилээр хуусаазын үзадып, чаа батареялар садарынга үнер чарыгдалдарны эвээжедип болур. Ынчаллажок бистиң республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хөй нуруузунда октаг (зарядка) станциялары, таарымчалыг склад бажыннары чок болганы-биле ук батареяларны үр үе дургузунда эки кадагалап шыгжаарының негелделерин күүсетпейн турар. Ынчангаш бо ажылды экижидер сорулга-биле 1966 чылдан эгелээн «Сельхозтехниканың» район каттыжышкыннарынга болгаш салбырларынга ук батареяларны төпчүдүп шыгжаарының база оларның ажыглалын экижидериниң талазы-биле пунктуларны организаттап тургускулаан.

Ол пунктулар ук батареяларны шыгжаарының мурнунда болгаш шыгжап турар үеде оларның үүрмек септелгезин, техниктиг ажаалдазын чорудар. Аай болгаш дедир октагларның пластинкаларын болгаш сепараторларын солуур, чазып турган септээр улуг септелге-шүүдүлдиг батареяларны ол шыгжалда пунктуларынга хүлээп албас. Чарлып, тигленгилей берген, клеммалары сыңгылаан, батареяларның пробкаларының бистери бузулган, элементилер аразында каттыжылгалары баксыраан батареяларны ол пунктуларга хүлээп ап болур. Ол үрелген черлерлиг батареяларны шыгжаарының мурнунда септээр.

Кадагалалга хүлээп алган батарея бүрүзү оон заводтан кылып үндүрген үезин, ажыглап эгелээн үезин, батареяларның элементилериниң күжүн, санын, ол батареяны дужааган үезин болгаш ажыл-агыйның адын бижип көргүзер карточкалыг болур. Бо негелделерни шыңгыы сагыыр. Кадагалалга хүлээп алган батареяга кожуг шынзылга бижиир болгаш оон бир хоолгазын ону дужааган ажыл-агыйның төлээзинге тыпсыр.

Кадагалалга шыгжаан сөөлүнде ажыл-агыйга дедир эгидип берген батареялар дараазында негелделерни хандырар ужурлуг: олар четче санныг болур болгаш ажыглаарына белен кылдыр белеткээн. Хүлээдип бээр батарея бүрүзүнге акт тургузар. Бир эвес кадагалалга дужааган батарея үрелик болур болза, чагыкчы ону катап кылдыртып алыр эргелиг. Бир эвес кадагалалга дужааган аккумуляторуң чагыкчы хүлээп алгаш, ажыглап турда, үрели берге-нде, ону шыгжап кадагалаан пунктуга катап эде кылдыртыр ужурга таварышканда туруп келир маргылдаалыг айтырыгларны дараазында негелделер ёзугаар шиитпирлээр:

1. Чагыкчы «Аккумулятор батареяларының ажыглаарының болгаш кадагалаарының чаңгызай негелделерин» ёзугаар оларны ажыглап турган болза;

2. Үр үеде шыгжап кадагалаар пунктуга батареяны ажыглап эгелээнинің баштайгы сезонундан эгелээш шыгжадып турган болза;

3. Батареяны ажыглаанының ниити хуусаазы ону кылып үндүрген заводтуң айытканы ажыглал хуусаазындан эртпээн болза катап септедир.

Колхозтар, совхозтар болгаш өске-даа будурулгелер аккумуляторлар кадагалаар болгаш оларның техниктиг ажаалдазын чорудар пунктуларның дузазын ажыглаарын күзээр болза, «Сельхозтехника» салбыры-биле кереэ чарар болгаш ол дугайында чогуур телевирни чорудар.

Ук пунктулар аңаа шыгжап кадагалап турар батареяларның ажыглал хуусаазын 1,5—2 катап узадыр болгаш оларның техниктиг ажаалдазын чорудар, септээр, чаа батареялар садып алыр чарыгдалдарны эвээжедир.

И. ОЛДЫРЕВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженери.

ТУДУГЖУНУҢ ОРУУ

ЧУРУКТА: хоочун тудугжу Ооржак Комбуй-оол (оң талазында), тудуг херээнге оон өөреткен өөреникчизи Күжүгет Алдын-оол.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУҢ фотозу.

ПАРТКОМ секретары Валентин Михайлович Черновтуң кабинединге чугаа үр-даа, солун-даа болган. Янзы-бүрү тудуг участоктарында ажыл-херектиң болгаш уран-шевер тудугжуларның дугайын ол биске бирден-бирээ чокка чугаалап берип орган. Черле ынчаш секретарь аажок чазык, чугаакыр, эвилеңээлдек кижи болду. Ажылчыннарның, ылаңгыя хоочун тудугжуларның дугайын ол беш салаазы-биле дөмей билир. Чугаа чоорту Ленин орденниг тудугжу Ооржак Комбуй-оолдуң дугайынче шилчээн.

— Ол дээрге бисте эң дээре кижилериниң бирээзи. Оон дугайында хөй-ну чугаалап болур. Ынчалзажок тудугжунуң боду-биле таныжып чугаалажыр болзуңарза, хөй чүүлдерни билип алыр силер—дээш, Валентин Михайлович оон кайы тудугда турарын биске чугаалап берди.

Каш-ла чылдар мурнунда ээн куруг турган черде чаагайжыды тутпуган хөй каът бажыңнарлыг, делгем кудумчуларлыг аныяк хоорайның кайы-даа чугунге баарга тудуг-ла, тудуг! Парткомдан үнгеш, ол чернии-биле «Постоянный» деп адап турар үш-дөрт каът ак-ак-даа база хүрен-хүрен-даа бажыңнарлыг хоорайжыгашче хап кирип келдивис. Оон бичии кедээзинде ак-довуракчыларның чоргааралы—даг-дугу арыглаар фабриканың чеди каът улуг ак бажыны буурул баштыг Кара-Даг-биле адаанашкан чүве дег талыйтыр бедип үне берген турар. Оон чоогунда база-ла тудуглар хөй. «Постоянныйның» бажыңнары ёзулуг амгы үеним хевир-шинчизи-биле кылдынган. Оон чиге мурнуу талазында чаа тудуп турар аажок улуг бажыңныы чаныңга бир аныяк оолга таваржы берген бис.

— Виктор Михайлович Пыженко деп кижи мен—дей-дир.—Кылып турар улуг бажыңның мастери мен. Бо дээрге бистиң Ак-Довуракта чурттаалга бажыңнарының эң улуу, 80 аал иштиг чурттаар баштайгы беш каът бажың болур—деп, чугаалаш, ол ийиги каътта туйбу салып турган Ооржак Комбуй-оолга бисти чедире берген.

Ынчан байырлал будуузунуң үезин, куску чылыг хүн турган. Баштай ужурашкаш, ажыл шагы доостур чеде берген боорга оон-биле далаш чокка, маажым хөөрежип олурган бис. Бодунуң тудугжу эрткен оруун болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүнүң ажыл-херээн ол төөгүлээнзиг чугаалап олур. Өскен төрээн чери бола Улуг-Ак, кошкун ядыы араттың оглу 28 чыл бурунгаар 16 харлыг бичии оолчугаш тургаш-ла кандыг-бир эртем-мергежил чедип алыр дээш Кызылга келген. Баштай дашчыларның алды ай хуусаалыг курузун дооскаш, өөреникчилеп эгелээн. Кызылдың № 2 ортумак школазының бажыңы. Баштайгы туйбуну аңаа салган. Ынчан оон ажылга тывынгыры, шалыптыы өскелерден ылгалып турганын ону тудугжунуң ураншевер мергежилинге өөредип каан башкызы, Тываның сураглыг тудугжуларының бирээзи Василий Карпович Цуканов эскерип каан. Ол бир катап:

— Ооржак, сен черле төлептигдаа, ажылгыр-даа болур хире кижидир сен оол—дээш, оон эктинче часкагылааш—мээң канчаар ажылдаарымны эки хынамчалыг көрүп, өөренип ал, сеңээ мен кажан-даа дузалаар мен—дээн. Хоочун тудугжу хоюдуп каан холуксаа малгаштыг ургаш, туйбуларны салырын ол көөргге эптей тудуп турган ышкаш болган, а Комбуй-оолга ындыг-ла белен эвес, харын чамдыкта салып алган туйбулары чамдыгыр азы хыйышкак, шын эвес болгулаар. Ындыг таварылгада Василий Карпович оон-биле кожа турупкаш, эде салдырып, четпестерин ургулчу айтып бээр турган. Ол үеде бир кончуг берге чүве тудуг ажылынга техниканың, механизмниң барык чок турганы болур. Чаа шыдал кирип, 16 хар ажып чораан оолга бажыңның үш-дөрт каттарынга каш борбак туйбу безин чедирип алыры белен эвес болбайн аан. Ынчалзажок ол тудугжу болур куштуг күзелиндеп салдыныкпаан. Ынчаарга Василий Карпович сөглээн сөсту черле эзлеп шыдаар кижи болган. Тудуг ажылынче чаа-ла шымныгып кирип кел чораан аныяк оол-

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИРИН — КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНГЕ

Чоокта чаа «Кызыл-тудуг» эргелелинде партия эге организациязының отчётсоңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Ол хуралга партия эге организациязының секретары эш А. Сухачевтиң илеткелин дыңнап, отчёттуг үениң дургузунда партия организациязының чорудуп келген ажылында четпестерни коммунистер илередип, шыңгыы шүгүмчүлээннер. Чүл дээрге, коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны бүрүн күүседиринче массаны эвилелдээр талазы-биле партия, профэвилел, комсомол организациялары четпес ажылдааннар.

Он айларның планын октябрь 25-те бүрүн күүседир дээн болза, чүгле 74 хүү күүседткен. 9 айларда 12000 дөрбелчин метр чурттарга шөлү дужаарының орнунга 5424-түү дужаап, дыка чөгенчиг ажылдаан.

Тудуг эргелелиниң ниити көргүзүү мындыг янзылыг пат турда, бригадаларын эки удуртуп турар коммунист бригадирлер база барын хуралдан демдеглээн. Эштер Чертов, Салчак, Шиповаленко оларның бригадалары юбилейлиг чылдың планын чедишкинниг күүседткеннер. Бот-орулга чарылгалыг бригадаларның иштинден № 3 тудуг участогунда эш Белковтуң бригадазы тергиин эки ажылдаан. Бригада 2280 рублей камналгалыг болган. Бо бригаданың үлегери чүгле Кызылда эвес, республиканың өске тудугларында база калбарган.

Ийи дугаар тудуг эргелели (даргазы Чербаков, партия бөлүгүнүң удуртукчузу Шиповаленко) 9 айларның планын 110 хуу күүседткен. Ол участоктуң Улуг-Хем кварталында Салчак Чайдыптың бригадазы ажылдың шынарын экижидер талазы-биле тудугжу бригадаларның мурнунда чоруп турар. Бригаданың кежигүннери боттарының тускай мергежилин доктаамал бедидип турар. Ооң түңнелинде 6 кижи дөртку, 5 кижи үшкү, 2 кижи ийги разрядтарны чедип алганнар.

Хуралдарны, бюроларны хөй катап чыылдырып турза-даа, аңаа хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазын партбюро четпес организастап келген. Ылаңгыя үрей кылыр, ажылга үнмес, арагалаар чоруктар-биле багай демисежип келгениниң түңнелинде 9 айларның иштинде 721 кижи хүну халас эрткен.

Эш Наволокин бодунуң саналынга тудуг шөлдеринге хереглезе чогуур тудуг материалдарын чогуур өйүнде эккелбес болгаш чамдык тудуг материалдарының шынары багай болуп, ажылчын күжү-биле четче хандырбайн турарын шүгүмчүлээн. Бригадир эш Салчак саналынга тудуг материалдары база каңнакчы кижиниң чогундан алган хүлээлгелерин күүсетпээнин чугаалаан. Тудугжу эш Очуроол кышка удур белеткелдерниң кайыдаа участоктарда кончуг багай чоруп турарын чидии-биле шүгүмчүлээн.

С. САНДАН,
«Кызыл-тудугнуң» дашчызы.

Мал ажылының мурнакчылары

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу орулганың сезен хуузун мал ажылындан ап турар. Мал ажылында ажылдап турарларның хөй кезии херээженнер. Олар саанчылап, хаван ажаап, хөй надарып турарлар. Бо юбилейлиг чылда олар база-ла чедишкинниг ажылдааннар. Хоймулардан Чысыңмаа Даспаан-оол, Ажы Хунаяң олар чүс хойга онааштыр 101 хураганнарны камгалап ап, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү тус-тузунда кыргып алганнар. Саанчы Сат Осарбаа ноябрь 1-ге чедир бир инекке онааштыр 1400 кг, Чамыы Уйнук 1410 кг сүтту саап алганнар. Хаван ажаачылары Борбак Самбуу-Хөө биле Клара Саңчат-оол хаваннаркың баш бүрүзүнүң хонукта немелде деңзизин 350—380 грамм чедирип, а бызаа ажаачылары Сержиңмаа Борбак-Кара, Уйнукай Сат хонукта-ла 770—810 грамм немелде деңзини бызаа бүрүзүнге чедип ап турар. Раиса Шалган биле Маруся Ажы 110—120 хураганнарны кышкы үеде тус-тузунда сакман арга-биле доруктуруп өстүргеннер.

Бистиң бо мурнакчыларывыска моон-даа артык чедишкиннерлиг болурун күзеп каалы.

* * *

Ол-ла колхозтуң Чодураа суурунуң чурттакчылары чоокка чедир бичии тар садыгдан сыңмарлажып бараан садып ап турган.

Ам юбилейлиг чылда суурнуң ортузунда чаа, ишти делгем, чырык болгаш чылыг магазинни байырлал бүдүүзүнде ажыткан.

С. НАМЧАН.

ДАШТЫКЫДА

Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчы чорудулгалары

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары америк болгаш чалча шериглерге күштүг согугларны таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Ноябрь 4-тен 7-ге чедир Хосталга армиязының дайынчылары Митхо, Вьенхоа, Тхузаумот можуларда америк болгаш чалча шериглериң туруштарынче күштүг халдаашкынны каш удаа чоруткан. Ооң түңнелинде чалча шериглериң 1300 солдаттарын болгаш офицерлерин, бир рота американнарны сандан үндүрген деп, ВИА агентилел Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, дамчыткан.

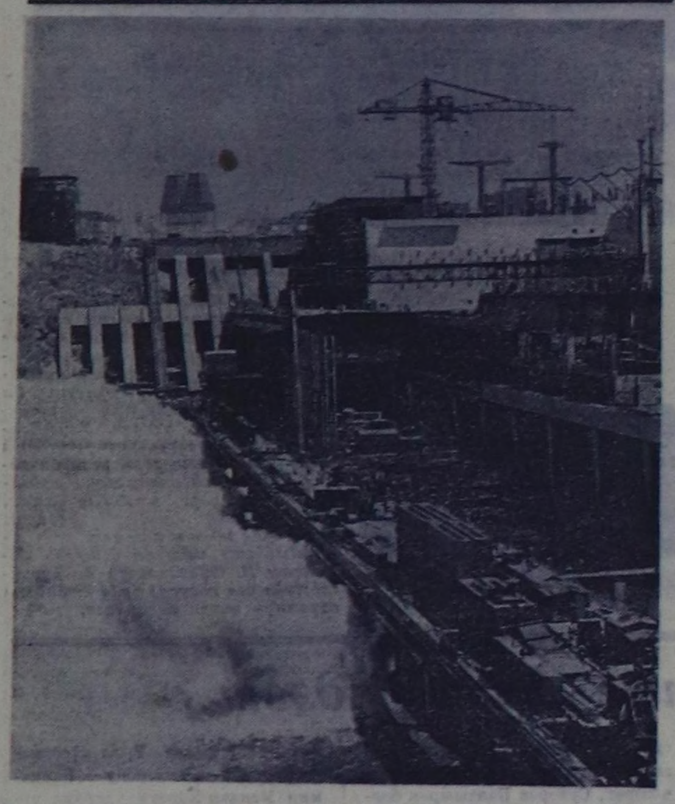

Совет Эвилелиниң дузазы-биле Каттышкан Араб Республикада Асуанның бедик плотиназын тудуп турар.

ЧУРУКТА: ГЭС бажының тудуп турарының аян-шинчизи.

Фото *А. Мигушинниң.*

СЭТА-ның фотохрониказы.

Испанияда хоругдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Барселонда дөрт металлист ажылчыннарны тудуп хоругдаан болгаш чажыт «ажылчын комиссияларга» хамаарылгалыг деп оларны буруудаткан.

Франс Пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Севильде болгаш Мадридте ийи фабрикаларның ажылчыннары ажылчын комиссияларның организастаан чыскаалдың киржикчилерин тудуп хоругдаанынга удурланмышаан, ажылын соксаткан. «Мазда» дээр француз компаниянның фабриказында чартын шакта ажыл соксадыышкыны болган. Ооң киржикчилери хоругдаттырган 13 чыскаалчыларны хостап үндүрерин негээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ННО-нуң Суэц каналында хайгааракчыларының санын 90 кижиге чедир көвүдедир база ННО-нуң хайгааракчылар бөлүүн техниктиг болгаш транспорт чепсектери-биле немей хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын ННО-нуң чиңгине секретары У Танга телээледип турар резолюцияның төвүлелин Совет Эвилели Айыыл чок чорук Чөвүлелинге киирген.

Боннуң болгаш Вашингтоннуң шериг-политиктиг кады ажылдажылгазы

БОНН. (СЭТА). Боннуң болгаш Вашингтоннуң политиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазын эң янзы-буру талаларга улам ыңай күштелдирер деп, АКШ-тың камгалал министри Макнамара чугаалаан. Барымын Германияның «Нойе Рейн-цайтунга» дээр солунунга берген интервьюзунга Макнамара «ядролуг планнаашкын талазы-биле боттуг кады ажылдажылганы» чорудар дээн. Моон-биле кады «атомнуг чепсекти ажыглаары-биле холбашкан айтырыгны шиитпирлээринге Боннуң онза сонуургалын Вашингтон хүлээп көрүп турар чүве» деп, Макнамара медеглээн.

Сөөлгү хуралы Анкарага чоокта чаа болган НАТО-нуң ядролуг планнаашкын бөлүүнүң сорулгазы болза, стратегтиг атомнуг күштер, ракета камгалалы, тактиктиг атомнуг чепсек, атомнуг үрегдээшкиннің чепсектери ышкаш, ындыг айтырыларны чугаалажып көөрү» болур деп, Макнамара база демдеглээн.

Барымын-герман шериг-агаар күштериниң реактивтиг-хыдыкчы бомбалакчы «старфайтер» дээр самолёттар-биле чепсегленгек «согуг бээр эскадрильяларын» НАТО-нуң стратегтиг планнарын ёзугаар атомнуг согугларны таварыштырарынгаа база ол ышкаш анаа чепсек-биле согугларны таварыштырарынгаа ажыглаар ужурлуг» деп, Макнамара база демдеглээн.

Сайгон ёзу-чурумга барымын-герман чазактың улам өзүп турар хире-чергези-биле көргүзүп турар дузаламчызынга Макнамара байыр чедирген. Чүгле сөөлгү үш чылдарның дургузунда бегин мурнуу-вьетнам чазакка Боннуң көргүскен «сан-хөө дузаламчыны» ниити түңү 37 миллиард доллар четкен дээрзин ол демдеглээн.

НАТО-нуң «согуг бээр шериг күчүзүн хөөзөр тургузарын» АКШ-тың камгалал министри Макнамара негеп турган.

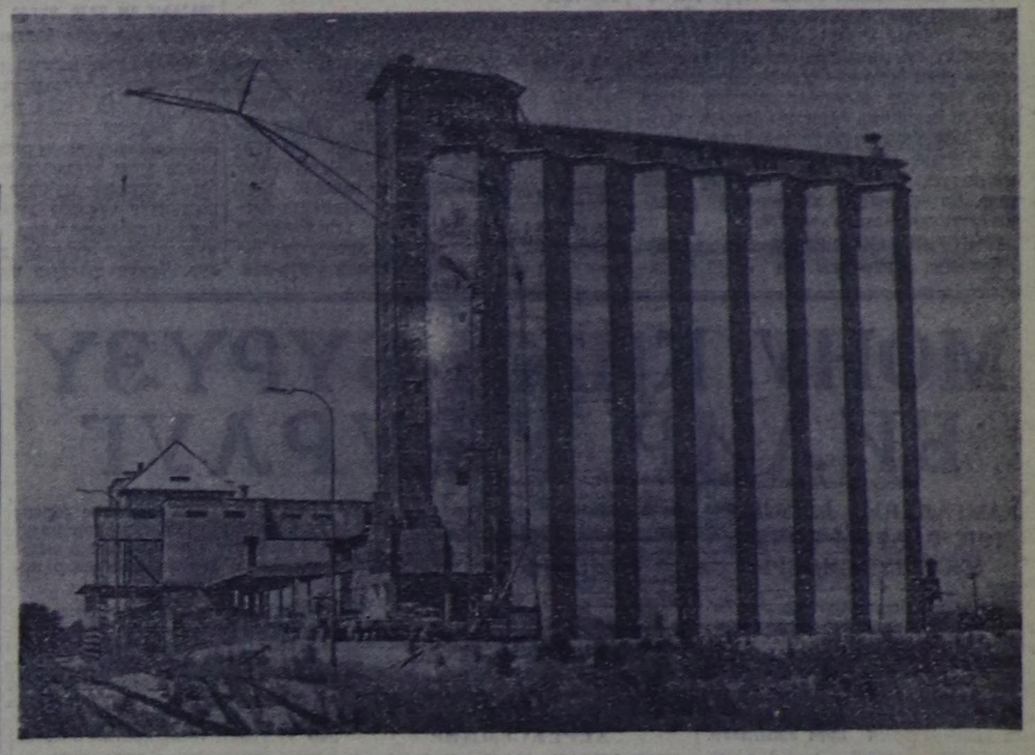

Словакияда Кошице хоорай чоогунда чаа элеватор. Ында чаа дүжүттүн ийи муң вагон тараазы келген.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Америк солдаттарның хулиганчы халдаашкыны

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының секциязының Ливорно хоорайның төп шөлдериниң бирээзинде бажыңынче ийи америк солдат кыыар чүүл холуксаалыг шилди октаан.

Хулиганнап турган америк солдаттар америк шериг автобузунга олурупкаш, чаштып чоруурун оралдажып турган үеинде түс черниң хамаатылары оларны тудуп алган.

Итали девискээрде кара туразында аажылап турар америк дайынгырактарның ол калчаалыг халдаашкыны Ливорнонуң чурттакчыларының киленнээшкинин хайныктырган. Океан ындындан келген хулиганнарны шыңгыы шаажылап, кезедирин чурттакчылар негеп турар.

Кыдатта болуушкуннар

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнуң байыр-лалының хүннеринде пекин солуннарынга антисоветчи материалдар долган. Пекин пропагандистер Октябрьның 50 чыл оюн Совет чуртче калчаалыы-биле халдаарынга, совет даштыкы болгаш иштики политиканы каржызы-биле нүүлдээринге ажыглаан.

Ноябрь 7-ниң бүдүүзүнде Пекиниң кудумчуларынга антисоветчи нүүлдүг лозуңнарны хөй-биле чыыштырган. Бо «хемчеглерни» мурнундагызы ышкаш, хунзэйбиннер эвес, а шериг кижилер күүседткен.

Ноябрь 6-да Пекинге болган митингиге камгалал министри Линь Бяо чүве чугаалаан. Мао Цзэ-дуннуң программазының шовинисчи болгаш улуг күрүнечи угланыышкынын айыткан чугааларын Линь Бяо база катап чулчураан. «Мао Цзэ-дуннуң идеяларының үе-чадазынче машусизмниң эгелээн» дугайын ол медеглээн. «Хоорайның кедзеге бүзээлдир» дугайында Маонуң тезизи «революстуг теорияның улуг хөгжүлдезин» болур дээр чүвени ол бүзүредип турган.

Ноябрь 9-тө «Женьминь жибао» солун «Цзэфанцзюнь бао» дээр шериг солунунуң мурнуку чүүлүн парлап үндүрген. «Мао Цзэ-дуннуң «идеяларын» камгалаар болгаш нептередир талазы-биле боттарының ажыл-чорудулгазын идепкейжидер деп директивларны чепсектиг күштерге бергенин ол чүүлде айтып турар. Чер болганга политика, экономика, чырыдыышкын, идеологияже шургуп кирер деп шериг кижилерге дагзып турар. Бо болза амгы «аная эвес нарын байдалда» «үндезин айтырыг» болур дээрзин чүүлде демдеглеп турар.

Шынында чуртта байдал нарын болгаш дүшкүүрлүг, ол дугайын өске солуннарың парлаан чүүлдери херечилеп турар. «Эрге-чагырганың чаа органнарын» маочуларның тургузары берге байдалда боттанып, удурланыышкынга мурнуку хевээр таваржып турар. «Чаа органнарны» белүглеп тургузарында кол роль чепсектиг күштерге хамааржып турзажок, ындыг органнар ам дээрезинде чурттуң 26 можуларының болгаш автономнуг районнарының чүгле алдызында тургустунган.

Гуандун можуга «эрге-чагырганың чаа органнарын» тургузар талазы-биле түр белеткел комитединиң көстүп келген дугайын пекин солуннар «улуг тиилелге» кылдыр дыңнадып турар. Бо можуну дүшкүүрлүг демиселдиң одаа кылдыр солуннарга үргүлчү бижип турар. Ноябрь 9-та солуннар Цзяяси можуда байдалдың «экижээвинге» күзелиниң ханганын илергейлээн. Синьхуа агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, шериг кезектерин ол можуже немей чоруткан. Найысылал солуннарының миниш турары-биле алырга, «Аньшань металлургия комбинадынга Мао дарганың айтыышкыннарын амыдыралга дүрген болгаш далаштыг чорударын» хандырарынга шериг кезектери база негеттинип келген.

Чаншa хоорайдан (Хунань можунуң найысылалы) дыңнадып турары-биле алырга, ноябрь 8-те аңаа ажык суд болган. Буруудаттырган ийи кижини шаажылап өлүрер деп шииткен, оон өске беш кижини түстүс хуусааларда кара бажыңга олуртур. Шаажылап өлүрер дээн шииткелди «суд чорудулгазы» болган «чөөн салгын шөлүнге» ол-ла дораан күүсеткен деп, Хунань радиозу дамчыткан. Чепсектиг күштериниң төлээлекчилери бүгү суд чорудулгазын эргелеп, маочуларга удурланып турар кижилерни коргударын оралдажып турар. Түр эрге-чагырганың төлээлекчизи Вэй Го-фэниң «суд чорудулгазынга» чугаазы ындыг түңнелди бадыткап турар. «Бо үеде Хунаньда демисел иледе чидиг болгаш нарын шынарлыг болуп турар», Мао Цзэ-дуннуң дайзыннары «үймээнче кыйгырып» турар деп, ол медеглээн.

(СЭТА).

СМИТ КӨГҮП ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Солсбериге Родезияның сөөк-язы ылгакчыларының баштыңы Ян Смит биле нациялар найыралының хөрээниң талазы-биле англи министр, Родезияга келген Джордж Томсонуң араазында ийи хүн дургузунда болган чугаалажыышкыннар доозулган. Чугаалажыышкыннар эң чажыт, полицияның болгаш родезий камгалал черииниң хөй шагдааларынга таңнылдадып алган байдалга эрткен.

Чугаалажыышкыннар доозулган соонда чарлап үндүрген түңнел дыңнадыгдан дугуржуп турар талаларның кандыг дугуржулга чедип алганын билип алыр арга чок. Чугаалажыышкыннар «Родезия айтырыгларының бүгү чугула талаларынга хамаарышкан болгаш ийи тала «чугаалашкан айтырыгларының дугайын катап база бодап көөр сагыштыг» деп, ында чугаалаан.

Ында чурттуң чер-черлериндеп келген кайгамчык эрес соруктуг аныяктар кирип турар—дээш, оон — эртен база биске кээп көрүнер — деп, дилээни-биле, ол хүн чугаа доозулбаан.

Кежээ, «Постояннылыңың» төп кудумчузу-биле чоруп олурувуста:

Танышпасты таныштырган

Даглар ужу Кара-Дашты

Көрүшпести көрүштүрген

Көвей чоннуг Кара-Дашты... деп, баштак уругларның ырлажып турганы таварылга эвес.

* * *

Изиг-түлүк ажылдап турган тудугжуларга шаптык кылбазы-биле даартазында дүштеки чапсар эгелээр бетинде келдивис. Ажыл-даа хайныышкынныг чоруп тур. Крановщик Сарыглар Ашак-оол тууйбуларны болгаш хоюдуп каан холуксааны бажыңның ийиги каалында чай шөлээн чок ажылдаан тулугжуларга краны-биле көдүргеш эккеп бээрге олары дораан-на сала тыртып каап гурлар. Оржак Комбуй-оол биле Күжүгет Алдын-оол бажыңның ханазының даштыкы талазын салган турлар.

— Хананың даштыкы талазы-биле азыглары элээн нарын, берге болур. Ынчангаш бисте ону дуржулгалыг тудугжулар салып турар. Аныяк эштерге иштики өрээлдешкек черлерни салдырып турарывыс бо—деп, Оржак тайылбырлай-дыр. Ол бодунуң байлак дуржулгазы, эки сүмези-биле оларга хүн бүрү дузалап турар.

Бо бригадада ажылды аажок таарымчалыг кылдыр тургускан. Ажыл эгелээн соонда бичии-даа соксаш дивес, үзүк соксаал чокка шуущтурып-ла турган чүве дег. Дуржулгалыг эштер-биле аныяк тудугжуларны кожа тургускулап каан. Бригадир биле мастер тудуг материалдары үстү бербезин дээш оларны алырыбиле кайы бирээзи чоруптар. Ынчангаш материалдар чок апаар таварылга эвээш болгулаар.

Тудуг объектизин долгандыр аскылаан лозун, плакаттардан айда чүүү кылырын тудугжулар дораан билип алыр: октябрьда 240 кубометр тууйбуну, 190 кубометр дёмир-бетон плиталарны, 100 дөрбелчин метр манзд өрээлдээшкинни салырын болгаш өске-даа хөй чүүлдерни кылырын тодаргай айтып каан болду.

— Бижип хүлээнип алган соонда сөстү ээлээр апаар. Биске ай планы күүсеттинмейн баар таварылга турбаан. Ону үргүлчү 130—150 хуу күүседип келдивис. Сорулганы чедип алырынга интернационалчы найыралывыс, демниг күш-ажылывыс дузалап турар — деп, бригадир Рауль Губайдулин чугаалай-дыр.

— Бистиң бригадавысты ёзулуг интернационалчы деп болур. Бригадиривис—Рауль татар кижи, оон чанында турар күдер кара ӧр Хакассиядан келген, чанывыста ийи аныяк уруглар Москва чоогунуң кыстары-дыр, мастеривис — Виктор Пыженко Украинадан келген, а бистер Күжүгет Алдын-оол, Сарыглар Ашак-оол, Допуа Ортун-Назын, мен бо черниң кижилери-дир бис—деп, Оржак Комбуй-оол аңаа немеп каглы. Бригада кежигүннериндеп кандыг-бир кижи зарый берген азы өске албан ажылче чоруй оарган таварылгада оон үлүг-нормазын ниити күш-биле күүседири мында чанчыл апарган.

Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазы бодунуң алдарлыг ажыл-херектери, өөредилгези-биле сураг-лыг гурар. Олар ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар. Аныяк тудугжуларның хөй кезии кежээки техникумда, школада хаара туттунган. Нина Чуганастова, Галя Козленко, Валя Хроменко Виктор Пыженко кежээки политехникумнуң 5-ки курузунда, Люда Смирнова, Валентина Лукьянова оон 3-кү курузунда, ынчаарга Раиса Федорова, Лида Румянцева, Таня Козлова олар кежээки школаның 9-ку клазында.

— Тудугжунуң ажылынын бергезин билбес авес силер. Бистиң Барыын-Хемчикке соок 40—50 градус четкилей бээр. Оон ангыда Барыын Саянның хат-шуурганы болгаш чайгы изиг база-ла амыр эвес. Ынчалзажок тулугга кайы-даа үеде ажыл соксавас. Аныяк эрес сорукгуг кижилерни чүү-даа доктаадып шыдавас. Ажылдап-даа, өөренип-даа турда кайгамчык оолдар, кыстар чүве—деп. Комбуй-оол болгунуң эштериниң дугайын бедии-биле үнелеп чугаалаар.

Хоочун коммунист аныяктарга бодунуң байлак дуржулгазын дамчыдып, ажыктыг сүмелерин берип турар. Аныяктар ол дээш аңаа:

— «Өөрүп четтирдивис. Оржак Докпак-оолович!», — деп, сеткил ханыышкыны-биле чугаалаар. Ол дээрге чаагай хөрек-тир. Оон эки чүү турар боор!

С. ШОЙГУ.

Ак-Довурак хоорай.

ЧОГААЛЧЫ БОЛГАШ РЕВОЛЮЦИЯ

Октябрь революциязы, марксизм-ленинизмниң идеялары бүгү совет литератураның болгаш совет чогаалчы бүрүзүнүң салым-чолун тодаратқан. Оон ачызында чогаадыкчы ажылдаңчы бүрүзү социалистиг революцияны бодунуң алызындан сонуургалдыг хөрөө кылдыр хүлээп көрген.

Ол дугайын совет чогаалчыларның «Вопросы литературы» («Чечен чогаалдың айтырыглары») журналынга чоруткан анкета онза иле көргүзүп турар. Чогаалчылар, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдаңчылары мындыг айтырыгларга харыылаан:

1. Октябрь революциязының түңнелинде чогаалчы биле ниитилелдиң харылзаазы канчаар чаартынганы? Чоннуң амыдыралынга уран чүүлдүң ролю канчаар өскерилгенил? Совет Эвилелиниң национал культуралары бот-бодун чүнүң-биле байытканыл? Амгы үеде амыдыралдың болгаш чогаадылганың кандыг айтырыглары, силерниң бодалыңар-биле алырга, эң-не чугула болуп турарыл?

2. Социалистиг чаа амыдырал уран чүүлдүң кандыг-кандыг чаа шынарларын тывылдырганыл?

3. Революцияның болгаш уран чүүл хевирлериниң хамаарылгазының дугайында чүнү бодап турар силер? Ол айтырыг моон соңгаар кандыг болуп болурул?

Бо айтырыгларга харыыларны уй журналдың ам үнер он бир дугаарында парлаар. Парлалганың медээлер агентилелиниң таратканы-биле чамдык харыыларны «Шынның» номчукчуларынга допчулап сонуургадыылы.

АХМЕДХАН АБУ-БАКАР (Дагестан АССР):

Ээлүг чогаалчы бодунуң чонунуң сагыш-сеткилин илередир. Мээң чонумнуң «Улузунуң аразында эрттирген берге хүн безин байырлал» деп үлегер сөзү дыка утказалыг. Чон-биле кады базар, оон өөрүшкүзүн болгаш мөңгаралын хувалажыр — Октябрьдан төрүттүгүн кыйгырыг ол-дур.

Совет литератураның болгаш культураның хөй национал дыг болган чоруу оон байырының төттүүмес үнер-дөзү-дүр. Дагестан — «даглар чуртуу», хөй санныг улустарның чуртуу, ынчангаш оон хөй талалыг болгаш янзы-бүрү өң-будуктуг литературазы ам үеде оон кызыгаарларындан ырак черлерге билдингир апарганы база-ла ужурлуг. Совет уран чүүлдүң далайынга бичии хемнер безин хайыралыг, олар аңаа боттарының тускайлан, бир тус өнөрин немеп турар. Ол челәэш дег хөй өн-будук кижиниң сеткилин өөртпес аргажок.

ГРИГОРИЙ БАКЛАНОВ (Москва хоорай):

Кижиниң аажы-чаны оон өскен байдалындан хамааржыр чүве болганда, ол байдалды кижизиг кылып алыр херек деп, Маркстың бодалының шынныын XX үс чыл ышкаш өске үс чыл бадыткаваан боор. Европаның төвүнге өртемниг болгаш техниктиг деппилгениң бедиинге турган бир чурт өлүрүкчүлериниң болгаш дерзин күчүлекчилериниң эрге-чагыргазынга киргеш, он чыл безин четпейн чыткаш, көстүп көрбөөн хоозуралга таварышканын бис билир бис.

Бөгүн кижи төрелгетениң мурнунда кара чаңгыс эң улуг сорулга—кижизиг байдалды чер бүрүзүнге тургузарының сорулгазы туруп келген, оон өске өрук өлүмге чедирер. Чер кырынга амыдыралды кижизиг болдурар, бүгү кижилерге болгаш аймак-сөөк улустарга чептуг делегейни тургузар, дайыннарны, кулданыгны, күчүлелди, дарлалды болдурбас — мындыг улуг сорулга-биле бежен чылдың мурнунда бистиң улузувус социалистиг революцияны эгелээн. Ол сорулгага совет литература баран боон келген болгаш бараан болур-даа.

СЕРГЕЙ БАРУЗДИН (Москва хоорай):

Бистиң хөй националдыг, чеден ийи дылга бижиттинип турар литературавысты ап көөр болза, ийи фактыны бодаза чогуур. Биреэде, Октябрьның мурнунда чеден ийи литератураның дөртен ажыг хирези пуруп турбаан, чүге дизе ол улустар үжүк-бижии чок чораан. Ийиде, бистиң чурттун биче улустарының чечен чогаалдарын төлөөлеп турар хөй-хөй совет чогаалчылары ам үеде чүгле бүгү эвилелге эвес, а бүгү делегейге билдингир.

Теоретиктиг маргылдааже кирбейн, чаңгыс чүүлдү—чогаадыкчы кижиниң туружун чугаалап каайн, эң кол чүүл ол чадавас. Мээн-не билирим болза: литератураның болгаш уран чүүлдүң кандыг-даа адырында уран чогаадыкчы кижи эки болгаш багай чүүлдер дугайын, идеалдыг болгаш коргунчуг чүүлдер дугайын, чурттун база чоннуң амыдыралында өөрүшкүлүг болгаш мөңгаранчыг чүүлдер дугайын бижип болур. Чүнүң дугайын чугаалап турары чугула, чүнү илередир дээш чугаалап турары база чугула. Ону чогаадыкчы ажылдакчының туружу дээр. Совет чогаалчының туружу ниитилелдиң туружундан ылгалдыг туруп болбас.

АЛЬФОНАС БЕЛЯУСКАС (Литва ССР):

Бистиң үевис болза эрткен үениң артыышкыннарындан кижиниң бүрүн хосталганының үези апаар ужурлуг; кижи ёзулуг Кижи болур дизе, көртүк, чапшаа, думчуун бодаар болбас ужурлуг, ол дээрге мөлчүүчү ангыларны дужур октаарындан тудак чок нарын айтырыг-дыр. «Дүүнгү кижиниң» келир үениң кижизинче шилчилгези — үр үениң болгаш берге болуушкун-дур. Ынчаарга бүгү чүүлдерни төөгүнүн, байдалдарның бүрүзү кылдыр база көрүп болбас. Кижи бүрүзүнүң шиитпирлеп болур айтыгылары болгаш аргалары хөй. Кижилерге ол оруктарны, ол аргаларны айтып көргүзери—уран чүүлдүң эң буянныг хүлээлгелериниң биреэзи-ле болгай.

ЮРИЙ БОНДАРЕВ (Москва хоорай):

Мөнге бодалдың улуг генийлери ышкаш, уран чогаадыкчы бодунуң эң-не ыдыктыг болгаш чайгылыш чок сеткилин илередип, амыдыралдың парын болгаш чөрүлдешкек болуушкуннарын бодамчалыы-биле шинчилээр ужурлуг.

НАФИ ДЖУСОЙТЫ. (Мурнуу-Осетин автономнуг область):

Уран чогаадыкчы кижи бодунуң чонунуң аажы-чаңының болгаш эстетиказының хөгжүлделинге, оон национал болгаш интернационалчы медерелин байыдарынга шыңгыы салдарны чедирип болур. Ынчаар бодап олурарга, чогаалчы кижи эргежок чугула эстетиктиг шынарларны шиңгээдип алган, кижилерге дузалаар: бодунуң чонунуң болгаш кижи төрелгетениң салым-чолун шиитпирлээринге идепкейлиг болгаш медерелдиг киржир кылдыр дузалаар ужурлуг.

БЕРДЫ КЕРБАБАЕВ (Туркмен ССР):

Улуг Октябрьның ачызында чогаадыкчы кижи чоннуң аразынга туруп алган, боортан бодунуң темаларын болгаш сорук киришкинин тып ап, чоига чогаадып турар. Чогаалчы биле чоннуң харылзаазының алызындан тудужу—чурттун культурлуг амыдыралынга Октябрьның кол түннели деп бодап болур.

Бистиң чуртта хөй-хөй чогаалдарның өчүлгалары, чогаалчыларның хууда харылзаалары, декадалар болгаш өске-даа хевирлер-биле боттанып турар национал культураларның бот-бодун байыдышкынының түннелинде мурнунда хожуданган литератураларга чаа жанралар-биле байыыр, интернационалчы, улам улуг хемчээлдиг апаар арганы берген. Национал культуралар моон-даа соңгаар бот-бодун байлакшыдар, бистиң чурттун улустарының найыралы болгаш бот-бодун билчири моон-даа соңгаар ханылаар, ол дээрге улуг чедип алышкын-дыр.

РАСУЛ РЗА (Азербайджан ССР):

Уран чүүлге кол айтырыг чогаадыкчы кижиниң херектии, оон чогаалының херектии болур дизимге, мени чемелевеңер. Чогаадыкчы кижи чүрөө сокпастаары-биле кады алып кагбас, а оон чогаадылгалы чонга, ниитилелге херек чок апаары-биле кады алур.

Уран чүүлдүң янзы-бүрү адырлары чүкбүрүже угланышкынныг, оон түс-бүрүзүнүн хууда хевирлери хаылап хөгжүп турар. Ынчаарга оон-биле кады уран чүүлдүң бүгү хевирлери тускайлаңылай бээр болза, халап үнгени ол ийик. Мээн-не ханы бүүрелим мындыг: даарта хүннүң уран чүүлү холужун кагбас, а оларның түс бүрүзүнүн шынары сайзыраар.

ЛЕОНИД СОБОЛЕВ (Москва хоорай):

Антантының аг-шеринге улур тулчуп турганывыс хамааты дайынының эң берге үелериндe-даа, совет улус бодунуң курунезин чүгле тургузуп эгелээни үрегделдиг болгаш аштын эң аар чыдарында-даа, совет кижилериниң, оон номчукчуларының чуртап эртип турганы бүгү-зе аар болгаш берге чүүлдер турбуже, аныяк совет литература амыдыралды бадыткап, бурунгаар көрүп, бурунгаар кыйгырып турган. Ол дээрге оон алызындан мөзүү болур, бистиң тургузугнуң, бистиң философиязыстың, бистиң экономикавыстың база бир шылгалдазынга, чоннуң чайгылыш чок сеткилиниң болгаш кижилерни сырый каттыштырган партияның күчүзүнүң шылгалдазынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының шылгалдазынга ол мөзү оон артык улуг күш-биле илереэн.

Совет литература эрес-маадырлыг, шудургу, шынчы чоруктуң дайынчызы болгаш башкызы болуп, кижилериниң угаан-бодалынга сорук киирер кайгамчык кыйгырыны оттурбушаан, улчуушкунче кирген полкуларның мурнунга, дайынчы дег, чоруп турган. Ол дээрге төөгүнүн мурнунга, совет улустун мурнунга, бүгү деппилгелиг кижи төрелгетениң мурнунга совет литератураның улуг ачы-хавыязы-дыр.

МОНУ КИЖИ БҮРҮЗҮ БИЛИР УЖУРЛУГ

КАМГАЛАНЫР АРГАЛАР ХӨЙ, ОЛАРНЫ БИЛИР УЖУРЛУГ СИЛЕР!

Кылымал камгаланыр чер азы бөдүүн чаштынар черлер камгаланырынга бүзүрелдиг.

Кылымал камгалал черин тускай тудуп кылыр ийикпе чурттала бажыңнарының, хөй-ниити, албан черлери болгаш бүдүрүлге бажыңнарының подвалдарын орта ажыглаар. Шахталарны болгаш өске-даа казымал черлерни камгаланыр чер кылдыр ажыглаг болур.

Амгы үениң кылымал камгалал черлери бүзүрелдиг, чүге дээрге ону чер иштинче ханы туткан болгаш оон ханаларын, дээвирлерин хөлчок быжыг материалдар-биле дуглаан болур. Ында ийи кирер эжик болгаш айыыл таварышканда үнер бир чер бар. Оларның иштинде халдавырлыг агаар кирбес кылдыр ону ыяк дуглап каар. Арыг агаарны олче тускай арыглаар вентиляция системазын дамчыштыр киирер.

Улус аңаа үр болур хире таварылгада кылымал камгалал черге аъшчемнин, ижер сугнуң болгаш эң чугула эт-хөрөкселдериниң курлавырын кылыр, одалганы, арыг суг өөр хоорзаларны, канализацияны, орунарны, сандайларны тургузар.

ЧУРТТАП БОЛГАШ АЖЫЛДАП ТУРАР ЧЕРЛЕРИНӨРДЕН ЭҢ ЧООК КЫЛЫМАЛ КАМГАЛАЛ ЧЕРЛЕРИН БИЛИР УЖУРЛУГ СИЛЕР

Дуглалчак черлер силерни чырык хөрөлденишкининден, үрелген бажыңнарының бүзүндуларындан камгалал шыдаар, согуушкуннуг чалгынын, өттүр дээр радиацияның болгаш радиактивтиг хөрөлденишкининин дээжин ол өөзөжедир.

Эң бөдүүн дуглалчак чаштыр черни бодунар кылып ап болур силер. Баштай траншеядан казып алыңар. Ол безин силерни камгалаар аргалыг.

Үе бар болза траншеяның ханаларын калбак ыяштар-биле быжыглаңар, кырын чудуктар болгаш чинге ыяштар-биле дуглаңар, оон кырынче кылыны бир метр хире довуруктан төккеш, шарик-биле дуглаңар. Кирер черлерге быжыг эжиктерден кылыңар.

Көдээге чаштынар дуглалчак черни артыглыг чыраадан безин кылып ап болур.

Чаштынын дугланырда, чер кырында бажыңнарны, подвалдарны, силос онгарларын болгаш ногаа аймаа шыгжаар черлерни ажыглап база болур.

Ындыг чаштынар черлериң агаарын арыглаарда, таварышкан-на хөрөкселдерни ажыглап тургаш, фильтрлерден кылып алыр.

Сайзыраңгай даг үлетпүрлүг районнарда шахталар болгаш өске-даа кастынган черлер чаштынарынга дыка таарымчалыг. Оларны аңаа улус туруп болур кылдыр эде таарыштырар.

ХУУДА КАМГАЛАНЫР ХЕРЕКСЕЛДЕР ДУГАЙЫН КАЖАН-ДААА, КАЯА-ДААА УТПАҢАР!

Противогаз болза камгаланырының бүгү талалыг хөрөксели болур.

Тыныш органнарын, каракты болгаш арынны ол ыяк камгалаар. Чүгле ону бодуларның дугаарыңар ёзугаар шилип ап, өйлеп кедип алыңар. Ону канчаар кылырын амдан өөренип алыр ужурлуг силер.

ПРОТИВОГАЗ БҮЗҮРЕЛДИГ БОЛБАЙН ААН, А БИР ЭВЕС ОЛ ЧОК БОЛЗА?

Үлетпүрде бүдүрүп турар доозундан камгаланып кедер Р-2 деп респираторну ынчан ажыглаңар. Ол дээрге кижиниң кир тыныр турар агаарын радиоактивтиг доозундан арыглаар синтетиктиг материалдардан кылган чартык маска-дыр.

Бир эвес респиратор-даа чок болза, доозунга удур өөстен кылган масканы даарап алыңар. Ындыг масканы чаңгыс удаа эвес ажыглап болур, ынчалза-даа радиоактивтиг бүдүмелдер тарай берген райондан үнген санында-ла, ону ыяп-ла силгип, изиг сугга чуй тыртып алыр.

Хөвең-марля шарыгны кылып алыры оон-даа белен. Ону кылырда, узуну 100 см болгаш дооразы 50 см марля үзүндүүзүнден ап алыңар. Марляның орта үезинге хөвеңни кылыны 1—2 см, узуну 30 см болгаш дооразы 20 см кылдыр салыңар. Марляның азыгларын хөвеңниң кырынче катай туткулааш, оон уштарын 30—35 см чедир ортузундан кезиптиңер.

Шарыгны ажыглаарда аксыңар болгаш думчуунарны оон-биле эки дуглаңар. Адаккы уштарын тейлиңерге, а үстүкүлерин — чушкуунарга баглаптыңар. Аргажок таварылгада, оон-даа бөдүүн хөрөксели элээн каш катап каан өстү, моюн-ораарны, аржыылды бүүлдерден өске-даа холга таварышкан үүлдерни ажыглаңар.

Радиоактивтиг доозундан болгаш бактериялыг чүүлдерден кезек үе иштинде силерни аңаа хеп: тон, накидка, плащ, костюм, комбинезон, хөвеңниг куртка болгаш чүвүр камгалаар.

Бир эвес кылын пөс-биле хөрөкке кедер клапан болгаш хончуларга база чеңнерге каттанышкын кылып алыр болза, хептиң камгалаар шынары күштели бээр.

Башты болгаш моюнну камгалаарда, пөс капюшон кылып алыры берге эвес. Ындыг хеп силерни кезек үе иштинде хораннаар бүдүмелдерден база камгалап шыдаар, ынчалза-даа ынчан хеп тускай эзилдириг-биле (саван-үс эмульсия) сиңиккен турар ужурлуг. Эзилдиригни белеткеп алыры берге эвес. 2 литр сугну 60—70 градус чедир изидиптиңер. Оон аңаа 250—300 гр. оонактап каан хеп чуур саваңны эргизиптиңер, 0,5 литр минералдыг үстен азы үнүш үзүнден немей куткаш, катап чылдыптыңар. Бир комплект хепке сиңниктиреринге ол четчир. Сиңниктиреринге баштай хепти эзилдиригге өттүргеш, оон сы туткаш, ажык агаарга кургадыр.

Ынчаар белеткеп каан хеп химиктиг халдаашкын болган райондан үнүп турар үеде силерни камгалаар. Халдавырлыг агаар хеп адаанче кирбес ужурлуг. Хөйлең ийикпе куртканы чүвүр иштинче бадырып алыңар азы дыңыдыр куржаныңар, чеңнерни салаалар чоогунга, а хончуларны адаандан бир чүве-биле баглап алыңар, моюндурукту көдүргеш, ораагаш, противогазты, резина, хөм азы пөс (эзилдириг сиңниктиргеш) хол-хаптардан кедиңер. Резин сапогтар бүттарны кончуг эки камгалаар, чок болза галоштуг аңаа идиктер кедип алыр. Кижи бүрүзүнге химиктиг үүлдерге удур база балыг шарыыр пакеттерни, стерилдиг (бичии-даа халдавыр, хир чок кылдыр чуп, базын каан) бинтилерни садып алырын утпаңар. Бодуларга болгаш эштиңерге баштайгы эмчи дузаазы чедиреринге олар херек апарып болур.

КАМГАЛАНЫРЫНЫҢ ХУУДА ХЕРЕКСЕЛДЕРИН ТЫП АЗЫ КЫЛЫП АЛЫРЫ ЧЕТПЕС, ОЛАРНЫ АЖЫГЛАП ӨӨРЕНИП АЛЫР ХЕРЕК

ХАЛДААШКЫН ЭГЕЛЭЭР ДЕЙ БЭЭРГЕ ҮҮНҮ КЫЛЫРЫЛ?

Халдаашкын болгу дег апарганын дораан-на радио, телевидение болгаш парлалга дамчыштыр чарлаан турар.

Хоорайга азы суурга, каяа-даа чурттап турларда, ол дыңнадыг болган соонда доп-дораан камгалалга белеткениңер.

(Уланчылыг).

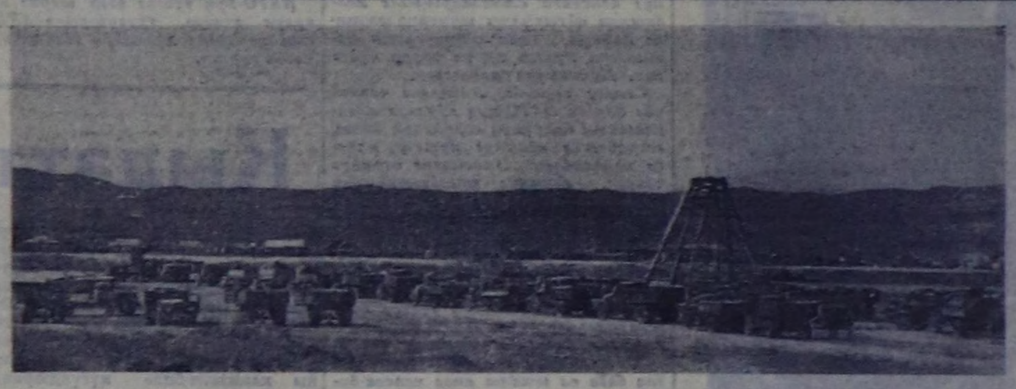

ОКТЯБРЬНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Улуг-Хем, Сибирьниң кучулуг хеминиң баштарының агымы күштүүдээ, шапкын-даа. Чоокка чедир-ле Кызылдың дужунга турган эрги пароннуң аргышкан автомашиналарны, терелерни кежирип четтикпейн турганын республиканың чурттакчылары аң-даа утпаан. Улуг-Хемни кежир чаа көвүрүнү тутканы чүгле Кызылдың эвес, республиканың бүгү районнарының ажылазыныңа улуг ажыктыг болган, найысыалдың даштыкы хевирин улам коас шинчи киргген.

«Шынның штаттан дашкаар фотокорру В. Фунтиковтуң бо чуруктарында чаа көвүрүг биле шаандагы пароннуң ниити хевирлери.

Спорттуң массалыг болуру дээш

Тыванның эң ыракы Өвүр районунуң Хандагайты школазының өөреникчилери болгаш суурнуң аныяктары спорт ажылын улам ынай хөгжүдери-биле ону массалыг болдуруп бар чыдар. Оон херечизи эрткен кросс маргылдааларына эң-не идепкейлиг киржиш эң-не массалыг болганы дээш, республикага ийиги черни алганывыс болур. Маңаа Хандагайты школазының өөреникчилери болгаш аныяктары улуг үлүүн киргген. Суурнуң аныяктары болгаш өөреникчилери бут-бөмбүүнге баскетболга, хол-бөмбүүнге эш-хуузунуң маргылдааларын эрттирип турар.

Ылаңгыя бут бөмбүүнге үүгле октябрь айда безин 9 эш-хуузунуң ужуражыышкыннарын суур аныяктары биле школачыларының аразынга кылган бис.

Хандагайты школазындан 70 өөреникчилер «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң кежитүүнге кирген болгаш спорт ажылынга идепкейлиг киржип турар. Оларның аразындан районнуң эки спорттулары Владимир Мандан-Хорлуу, Валерий Федосихин, Монгуш Шүгүр-оол, Михаил Монгуш, Александр Монгуш, суур аныяктарындан Василий Балчыырак, Суворов Балчыырак болгаш оон-даа өскелерин адап болур. Школада хостуг хүреш секциязы ажылдаанындан бээр ам үш ай ажып турар. Ол секцияда 31 өөреникчилер хаара гуттунган. Ол кыска үениң дургузунда оолдар хүрештиң нарын аргаларын өөренип ап, Октябрьның 50-чылынга турасказаткан хостуг хүрешке маргылдааларны кылып эрттирген. Бо дээрге эки эгелээшкин-дир. Ону Хандагайты школазының 10-гу классының өөреникчизи, 1967 чылда Тыва хүрешке республика чемпиону Владимир Мандан-Хорлуу удуртып турар.

Ынчангаш бистиң Өвүр районнуң аныяк оолдар, кыстары спорт ажылын массалыг болдурар дээш, моон соңгаар-даа хөй-хөй ажылдарны кылыр планныг бис.

С. ДАНОВ,
Районнуң спорт ниитилелиниң даргазы.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Уругнуң карак шоозун канчаар камгалаарыл?

Уругларның-даа, улуг кижилериниң-даа карак шоозун камгалап, ыракка чүве көрбес апаар чорукту болдурбас төлээде, карак шоозунуң гигиеназының чурумун сагымры чугула.

Биреэде, чүгле таарымчалыг кылымал азы бойдус чырыы бар турда ажылдаар. Имиртинде болгаш чырык багай турда ном номчуурун уругларга чөпшээреп черле болбас. Ном номчуур кижиниң хажыы талазында тургузуп каан 50—75 ватт күштүг стол лампазын таарымчалыг деп санап турар.

Ийиде, ном номчуурда уругнуң стол кырынга шуут ийленип чыдып албайн, дорт олурарын хайгаарап көрүп турар.

Үште, уругнуң чыдын алгаш ном номчуурун чөпшээреп болбас. Ол бүгү чурумнарны сагыыр чорук болза, уругнуң карактарының дендин шылап могаар, ыракка чүве көрбестээр чоруктан камгалааны ол болур.

Эмчиниң хайгааралы-биле уругнуң ниити байдалын быжыктырар эмнерин (балык үзүн, витаминнерин) ижиртирге база эки.

Уругга хүн чурумун шыңгыы сагыдып, ону хүн бүрүде агаарладыры чугула. Уругнуң кадыкшылын быжыглаарга аарыгларга удур оон организминиң турушту бедиир болгаш карак шоозун камгалаарынга дузалыг болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Ругларның столга олурар чуруму

Столга шын олурар, шопулакты, серээни, аяк-саваларны шын ажыглаар кылдыр бичии уругларны шын чаңчыктырып өөредири чугула ужур-дузаалыг. Столга чемненип олургаш дорт олурар дээрзин бичии уруглар билип алган турар ужурлуг. Бичии уруглар кажан столга чемненип олургаш, чайганып, шимчээр болза, кады олурган өөрүнге-даа, улуг кижилерге-даа моондакты ужураштырып болур болгай.

Холунга бижек тудуп алгаш, чемненир чорукту бичии уругларга чөпшээревеңер. Бичии уруглар бижек-биле котлеттерни, балык эъдин, ногаа аймаан кезе бээр чорукту болдурбас дээш эки хайгааранар. Бо чемнерни улуг улус белеткеп кезин бээрге, бичии уруглар серээ-биле ап чиир ужурлуг. Чем ап чиирде серээни оң холу-биле тудуп алгаш, чемненир херек. А кажан ийиги чемни чиирде, бир эвес ону кезер апарза серээни солагай холу-биле, а бижекти оң холу-биле тудуп алгаш ажыглаар.

Бодунуң ажыглап олурган серээзи-биле, шопулаа-биле азы бижээ-биле ниити савада чемни ап чип болбас дээрзин бичии уруглар билип алыр ужурлуг. Бичии уруглар кажан чемненип дооскаида, боттарының шопулактарын, серээлерин чемненир стол пывыының кырынче эвес, а чем чиген тавааның кырынче салыр ужурлуг.

Далашпайн, шимээргеп дагжаайн чемненир кылдыр бичии уруглар чаңчыктырып өөредиңер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1968 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы чоруп турар

„ШЫН“ СОЛУННУ

«Союзпечать»тың бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлеринде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ: Чылда —6 руб., алды айда —3 руб., үш айда —1 руб. 50 коп.

Кино

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Чаа киночыыларды 10, «Малиновкага болган куда» 12, 1.55, 4, 5.50, 7.40, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Малиновкага болган куда» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аас-кежиктиг эжиндириг» 10, 12, 2, «Ол хүнну сактыылы» 3.50, 5.40, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мятежная застава» 10.30, 3, «Мээң эргим кижим» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01360.